

Un nou Ausiàs Marc, 550 anys després

EL TEMPS

Monument a Ausiàs Marc, a Gandia. El dia 3 de març del 1459, el qui fins ara era considerat poeta de Gandia, moria a València.

L'any 1993, la medievalista Lola Badia confessava que no tenia motius per a ocultar un cert calfred d'inseguretat en tractar d'Ausiàs Marc. La causa primera de les incerteses era la manca de pòsit crític. Ho deia al pròleg del llibre que recollia els seus estudis i lectures de Marc, *Tradició i modernitat als segles XIV i XV*.

Setze anys després, “quan comento un poema seu a l'aula tinc la sensació que sé de què parlo perquè en coneixem molts referents, mentre que abans anava molt venuda”, diu.

Durant aquesta dècada i mitja, el pòsit crític s'ha enriquit considerablement. Les recerques dels filòlegs ausiasmarquians han estat nombroses, constants i rellevants. Mai tanta gent no s'havia ocupat, i amb rigor, d'un autor medieval català en un espai tan curt de temps. El món universitari i científic català –d'Alacant a Girona– s'hi ha abocat. També l'uropeu. Marc s'ha

Un nou Ausiàs Marc, molt més ben perfilat, és el que ha quedat configurat pels estudiosos en arribar a la celebració del 550è aniversari de la seva mort, esdevinguda a València el dia 3 de març de 1459, quan tenia 59 anys. És un Marc més culte, més ben format en el coneixement dels clàssics. Aquí, fem parlar alguns dels ausiasmarquians professionals més destacats.

internacionalitzat en l'àmbit acadèmic. Els medievalistes de fora el coneixen més i millor, sobretot els d'Itàlia, França i Anglaterra.

Això ha permès de perfilar la figura i l'obra del poeta amb tanta precisió, que ja podem dir que és un poeta nou, en gran part sorprenent –més culte, sobretot–, el que surt de la boira dels se-

gles en el 550è aniversari de la seva mort. També ha permès de desfer més d'un malentès i resoldre interrogants.

Una de les línies de recerca més productives ja l'havia engegada Lola Badia fa setze anys, la de les fonts clàssiques. La prestigiosa medievalista, formada com Marc en la lectura dels autors antics, va trobar que eren molt

més importants i evidents que no havi- en considerat o apuntat estudiosos anteriors (Pagès, Bohigas). En concret, les que rajaven d'Ovidi, Sèneca i Lucà.

La presència d'Ovidi, considera Jaume Torró, professor de la Universitat de Girona, és clau. "Ho és en la idea que es fa de la poesia i del poeta. Ovidi és la imatge a partir de la qual es crea com a poeta", diu. La de Sèneca va ser reforçada i estudiada a partir del 1998, en saber-se, gràcies a Tomàs Martínez Romero, professor de la Jaume I, que era un autor que havia estat molt traduït en època del poeta.

Diàleg constant amb els clàssics.

El diàleg de Marc amb els clàssics és constant. La veu poètica de l'autor fa seva l'herència poètica i moral d'Ovidi, Sèneca i Lucà, però també de Virgili, Boeci i Aristòtil. Ho demostren, poema a poema, Francesc J. Gómez (UAB) i Josep Pujol (UAB), autors de l'antologia comentada *Per haver d'amor vida*, publicada per Barcino l'any passat.

Els 33 poemes seleccionats pels dos filòlegs han pogut ser analitzats a fons, com mai no havia estat interpretat un poema seu, gràcies a les aportacions fetes els darrers anys.

"El que ha dit Jaume Torró sobre Ovidi –diu Francesc J. Gómez– il·lumina tot el conjunt de la seva poesia amorosa. Gairebé n'és una nova lectura."

L'Ovidi ausiasmarquià és el de l'exili, el de l'home allunyat de casa, de la muller i dels amics. Però a més de la influència moral del *magister amoris* per excel·lència, cavaller i poeta de cort com Marc, també cal parlar del mes- tratge retòric, perquè li proporciona el canemàs retòric d'alguna cançó.

Només calia seguir la pista indicada per Marc mateix. En un poema diu que, al costat d'Ovidi, els altres poetes són prescindibles. "Ovidi el prou", el bateja.

La familiaritat amb la llengua poètica llatina d'Ovidi, conclouen Gómez i Pujol, determina l'especial naturalesa del català literari del poeta, conjuntament amb el llenguatge escolàstic i la prosa de les traduccions.

"La renovació del llenguatge poètic no es basa només en la poesia trobadoresca", diu Josep Pujol. Marc innova, en renunciar al virtuosisme i la varietat

Els darrers anys s'ha esvaït, en gran part, la boira que envoltava la vida i l'obra d'Ausiàs Marc

Alfons el Magnànim. L'ambient cultural de la seva cort va ser determinant per a la formació d'Ausiàs Marc.

mètrica, i abandonar l'occità com a llengua de l'art poètica.

Els historiadors no s'han cansat de dir que Marc trenca amb la poesia trobadoresca. Compte! Els darrers anys, s'ha formalitzat un matís important, en haver estudiat l'ambient cultural en el qual es movia el poeta.

No és un franc tirador. El canvi de l'occità al català es lligava només a la persona de Marc. Però són tots els poetes de la cort d'Alfons el Magnànim, observa Torró, que, del 1425 al 1432, fan el canvi.

"El pas que fa de l'occità al català no el singularitza; ho van fer tots els poetes de la cort, ho fa tota la seva generació", diu.

Resituar el poeta en l'entorn de la cort, dit en unes altres paraules, treure'l de Gandia –tot i que devia fer-hi estades– i traslladar-lo a la València cortesana, ha estat una altra aportació nova.

Aquí van ser determinants les descobertes documentals de Jaume J. Chiner Gimeno (*Ausiàs March i la València*

del segle XV, 1997) i Jesús Villalmanzo (*Ausiàs March: colecció documental*, 1999), a més de les de Torró.

Fins ara es parlava d'un Marc que escrivia i havia concebut la seva obra aïllat de la cort. Ara sabem que tenia una dimensió pública, que era un poeta llegit i conegut. Ho demostra la influència immediata de la seva obra, a la seva mort: un altre camp d'estudi que serà molt productiu, entre els incorporats recentment.

En aquest camp es produirà, consideren els filòlegs, un altre punt d'inflexió. Ja s'estudia la poesia dels primers receptors de Marc.

Poetes de la cort. Abans no acabí l'any, Barcino publicarà el llibre de Jaume Torró *Sis poetes de la cort d'Alfons el Magnànim*. Els autors aplegats són inèdits i molt poc coneguts. Hi apareixen valencians i catalans pertanyents a les corts de la Corona d'Aragó, inclosa la de Nàpols. Són coetanis o posteriors a Marc i es diuen Lluís de Recasens, Bernat Miquel, Martí Garcia, Rodrigo Dies, Lluís de Vila-rasa i Francesc Sunyer.

I més endavant, ja l'any vinent, la mateixa editorial presentarà l'edició de l'obra completa de Pere Torroella, poeta ausiasmarquià i gran difusor de Marc, a cura de Francisco Javier Rodríguez Risquete.

Les dues edicions ajudaran sens dubte a contextualitzar-lo. I demostraran que Marc ja és posat de moda per la seva generació posterior, i que ja en vida és el poeta per excel·lència, el poeta de referència.

"El 3 de març del 1459, el dia de la seva mort, era conegut per tothom com el mestre en poesia d'amor", diu Torró.

A la correspondència entre Torroella i el noble aragonès Pedro d'Urrea estudiada per Lluís Cabré (UAB) es constata la fascinació que l'intel·lectualisme de Marc va produir en els poetes cortesans de la generació posterior a la seva.

"La seva poesia, i en això hem coincidit amb Torró –diu Lluís Cabré– no s'ha de llegir sola, aïllada, com si fos l'obra d'un geni tancat a casa seva, contra allò que s'havia pensat. Cal llegir-la en el context de la cort, al costat dels poetes de l'època i els seus successors. La seva figura pot haver quedat

separada de la seva època perquè és el més bo i mai no ha deixat de perdre vigència; però això no vol dir que sigui un escriptor aïllat.”

El Marc escolàstic, filòsof, havia conviscut amb el trobador tardà que només seguia la petja de la poesia amorosa trobadoresca. Ara s'accepta que el seu nivell cultural era molt alt, com ho era el del seu entorn.

Viu en una època, comenta Gómez, que es produeixen canvis importants entre els nobles, és a dir, entre els laics. Són gent molt oberta culturalment, gent inquieta, que llegeixen en llatí, que han passat per l'escola i que disposen de biblioteques. La del pare de Marc fa pensar que el nostre poeta podia haver llegit en francès, de ben jove.

Pedanteria ambiental. Cinquanta anys abans, la societat cultural que va envoltar Marc no existia. Cal parlar, doncs, d'un Marc culte que escriu per a persones cultes, per a persones amb un punt de pedanteria, pagada de la seva cultura.

En aquests moments, constata Josep Pujol, ja s'ha pogut reconstruir la cultura de Marc a través de la seva pròpia poesia, refer l'origen escolàstic de les idees i procediments, a més del fil més productiu, el de les fonts clàssiques.

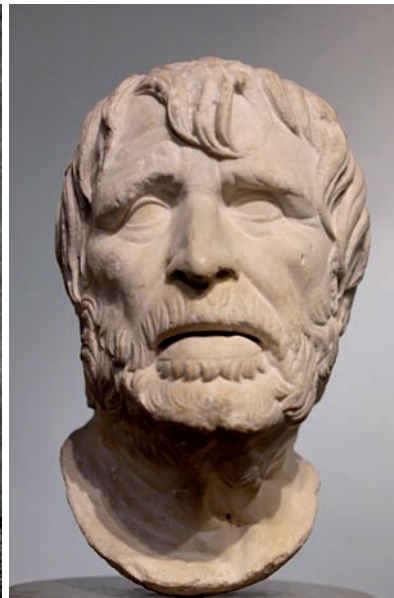
Tanmateix, queda per resoldre la qüestió de la formació escolar del poeta, però cal suposar, diu Pujol, que era la formació elevada que havia de rebre el fill d'un alt funcionari, de servei a la cort de Gandia.

També resta per estudiar a fons la seva poesia moral, més difícil i àrdua.

La detecció i l'estudi de les fonts no s'ha quedat, afortunadament, en l'aportació erudita. S'ha analitzat quines opcions estilístiques hi ha al darrere de la font. “No s'ha buscat només la font, sinó el sentit estètic, i això és bo”, diu Gómez.

“S'han entès les fonts –afegeix– com a model d'una pràctica poètica. Que cada intenció poètica amaga un model o un altre. Així, hi ha un lèxic per a l'exaltació mística, o el poema amorós. Marc té les seves lectures, lectures que utilitza amb total domini.”

Si era tan culte, si mamava els clàssics, era un humanista? El filòleg respon que no, perquè la paraula *humanista* es reserva a l'erudit, a l'estudiós.

Ovidi és el poeta més admirat per Marc. Ara s'ha descobert que el seu mestratge va ser determinant. Un altre clàssic que Marc va estudiar a fons és Sèneca.

“Les fonts clàssiques –adverteix, en el mateix sentit, Lluís Cabré– no indiquen que Marc hagués llegit sencers tots els autors, només que n'havia tingut coneixement.”

Teresa, descoberta. Ausiàs Marc va advertir clarament que Ovidi era el seu gran mestre. Però no va voler dir qui era la “dona Teresa” que oculta sota el senyal “Llir entre cards”.

Avui sabem, i aquest és un dels descobriments més recents sobre la seva vida, que Teresa és la noble aragonesa Teresa d'Hixar, germana de Joan d'Hixar, majordom del Magnànim, i des del 1416 segona muller del noble cavaller Pedro Ximénez d'Urrea, de qui restà vídua amb una criatura, Pedro, abans del març del 1422. Aquest Pedro és el Pedro d'Urrea amic del també ausiasmarquià Pere Torroella, que va contribuir a la mitificació del poeta.

I ho sabem gràcies a Lluís Cabré i Jaume Torró, troballa reportada al llibre *Per haver d'amor vida*, de Gómez i Pujol.

“Dona Teresa e son fill”, segons la fórmula dels documents, reberen la protecció del germà i de la cort reial, especialment de la reina Maria, i s'establiren al regne de València a fi de vetllar per la part del patrimoni dels Urrea que havia pertocat per herència al petit Pedro.

El descobriment obre un debat sobre l'amor en la poesia de Marc, sobre

l'autenticitat d'aquest amor. Teresa ja no seria l'amant real o desitjada, com alguns han volgut veure, o l'amor de la seva vida? I l'elogi seria un elogi cortesà convencional a una protectora, o no?. Però, havent-li dedicat tants poemes, cal pensar que sí que hi va haver entre tots dos una amistat profunda i duradora.

Gómez i Pujol fins i tot apunten que la mort de Teresa podia haver estat la circumstància que donà peu a la sèrie de sis poemes dedicats a la mort de l'estimada, la sèrie construïda després de la mort del poeta i batejada amb el títol de “Cants de mort”

Això de banda, troballles com aquesta ajuden els estudiosos a datar amb més precisió l'any o els anys dels poemes.

L'enigma. Una de les dificultats que presenta l'obra de Marc és l'ordre cronològic dels seus poemes. La teoria que va construir un cançoner ordenat per l'autor, a l'estil de Petrarca, defensada per Amadeu Pagès i Joan Ferraté, ha tingut poc seguiment, els darrers anys.

A la majoria d'ausiasmarquiàns els sembla més plausible la teoria defensada, entre més, per Anton M. Espadaler i Costanzo di Girolamo, de cicles de poemes adreçats a un senyal o a una dona amb un senyal. Espadaler i Girolamo diuen que l'obra de Marc no és homogènia ni temàticament ni formalment, condició imprescindible per a pensar en un cançoner estructurat.

JORDI VIDAL

Josep Pujol i Francesc J. Gómez, autors de la darrera antologia comentada de Marc, *Per haver d'amor vida*. Recull les darreres aportacions fetes sobre les fonts presents a la seva poesia.

Aquesta és una de les qüestions pendents de resoldre, el mapa de la construcció de la seva obra. És el gran enigma, constata Cabré. “Però ara es fa la feina de base per mirar d’esclarir-ho, i ja hi ha treballs im-

portants en premsa que hi ajudaran”, diu.

Gràcies a l’esforç de tants investigadors, l’allunyament que teníem de Marc, diu Lola Badia, es va esvaïnt, i els alumnes dels cursos alts de car-

raera –els de primer no saben res de res– se’l llegeixen, l’entenen i el fan seu. “Això fa que la feina sigui molt més agraïda que no era fa trenta anys, amb vista a la interpretació i els exercicis dels estudiants”, comenta.

Però parlàvem del coneixement filològic de l’obra de Marc i de la seva biografia. Si parlem de la lectura de Marc, cal recordar que és el Marc parcialment entès i en ocasions mal interpretat el que ha exercit una fascinació i una influència considerables al llarg dels segles, deia Lola Badia el 1992.

I que es pot arribar a una lectura profunda sense saber res més que allò que diuen els poemes. Només cal ser un bon lector, amb una bona cultura literària i un esperit afinat, com va demostrar Joan Fuster.

Els ausiasmarquians professionals consideren que l’escriptor de Sueca ha estat determinant. Un parell de generacions de medievalistes han llegit Marc des de la seva visió, diu Francesc J. Gómez. I Lola Badia mai no es cansa de repetir que la lectura dels articles marquians de Fuster va ser providencial per a la seva formació.

Lluís Bonada

Trossos i mossos

Alfons Llorenç

Vents

València era l’Ítaca anhelada. Retornaven en aquella àuria edat amb deliri a la cobejada pàtria –valenciana– i a recer del desitjat amor –que ja no teixia i des-teixia– com en renovada odissea. La mar, la mateixa, la de sempre, la nostra, la que ha atret i aplegat les seues carenes, que mai no ha separat, ha estat lloc de trobada de les terres que banya. “Veles e vents han mos desig complir,/ faent camins dubtosos per la mar.” L’esperança de la tornada, l’apetit de la passió (“mos desigs complir”), que fa florir la rosa

plaent en ajuntar-se dolçament junyits i lentament i tendra plegar-se com un puny (“lo són aquell pus extrem amador”), l’amor ben encarnat: “Amor de vós jo en sent més que no en sé/ de què la part pitjor me’n romandrà;/ e de vos sap lo qui sens vós està.” Com un Ulisses renaixut, l’universal Ausiàs Marc (el 3 de març fa 550 anys de la seua mort, entre el menyspreu quotidià), sense pors escatològiques, ja amb l’esperit despert i tocat d’humanisme, no invoca déus dels vents, ans, al contrari, ens explica precisament una venturosa navegació cap a un amor que sobreviurà a l’oblit i a mort, després d’alguna campanya militar amb el rei Magnànim, des de les costes sicilianes a les valencianes, que impossibilitarien el mestral i el ponent, però que el xaloc, bufant per babord, i el llevant per popa impel·lirien adequadament; el gregal per estribord i el migjorn de través unflaren les veles exactament com calia per a un ràpid viatge d’enamorat i,

L’Albufera de València.

ja, si la tramuntana no insuflara massa força, empenyeria feliçment la coca cap al ponent –no és llevant la nostra terra, vista des de Sicília. “Mestre i Ponent contra d’ells veig armar;/ Xaloc, Llevant, los deuen subvenir/ amb llurs amics lo Grec e lo Migjorn,/ fent humils precis al vent Tramuntanal/ que en son bufar los sia parcial/ e que tots cinc complexquen mon retorn.”

Periodista